

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.9>

PROBLEM POCHODZENIA TERMINÓW KOMPUTEROWYCH

Inna Rohalska-Yakubova

kandydat nauk filologicznych,

starszy wykładowca Katedry Kształcenia Językowego

Państwowego Uniwersytetu Technologii Inteligentnych i Komunikacji

(Odessa, Ukraina)

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7975-7801

e-mail: iirya@ukr.net

Nataliia Chepeliuk

kandydat nauk pedagogicznych,

docent Katedry Kształcenia Językowego

Państwowego Uniwersytetu Technologii Inteligentnych i Komunikacji

(Odessa, Ukraina)

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6822-9691

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest analizie pochodzenia i znaczenia najczęstszych terminów komputerowych-anglicyzmów używanych w języku ukraińskim. Badane są sposoby tworzenia terminów w języku angielskim, możliwe są warianty motywacji w języku oryginału. Wśród terminów komputerowych w języku angielskim najczęściej obserwuje się leksemy z komponentami międzynarodowymi (*algorytm, proces, peryferia, wirus, trojan, kilo-, mega-, tera-* i tym podobne), terminy utworzone z powszechnie używanych słów poprzez transfer metaforyczny (*klaster, sterownik, program narzędziowy, ruch, treść, pamięć podręczna, mistrz, most, magistrala, węzeł, pakiet, robak* itp.), różne rodzaje skrótów (*modem, kodek, bit, spam*), które są czasami używane bez tłumaczenia (*www, IP, USB, DVD*), pochodne z przyrostkami produktywnymi, z których najczęstszym jest *-er-*, leksemy utworzone za pomocą złożenia podstaw (*hardware, software, security, login*). Terminy z międzynarodowymi składnikami znanymi z innych branż są szybciej przyswajane, najtrudniej jest postrzegać reinterpretowane, złożone pochodne, w tym przypadku może wystąpić etymologia ludowa, zniekształcenie znaczenia.

Słowa kluczowe: termin komputerowy, internacjonalizm, transfer metaforyczny, skrót, przyrostek, przedrostek.

THE PROBLEM OF THE ORIGIN OF COMPUTER TERMS

Inna Rohalska-Yakubova

Ph.D. in Philology,

Senior Lecturer at the Language Training Department

State University of Intellectual Technologies and Telecommunications (Odesa, Ukraine)

ORCID ID: [0000-0002-7975-7801](https://orcid.org/0000-0002-7975-7801)

e-mail: iirya@ukr.net

Nataliia Chepelyuk

Ph.D. in Pedagogy,

Associate Professor at the Language Training Department

State University of Intellectual Technologies and Telecommunications (Odesa, Ukraine)

ORCID ID: [0000-0002-6822-9691](https://orcid.org/0000-0002-6822-9691)

Abstract. The article is devoted to the analysis of the origin and meaning of the most common computer terms-anglicisms used in the Ukrainian language. The ways of creating terms in English, possible variants of motivation in the original language are investigated. Among the computer terms in the English language the most common are the ones with the international components (*algorithm, process, peripherals, virus, Trojan, kilo-, mega-, tera-, etc.*), terms formed from common words by metaphorical transfer (*cluster, driver, utility, traffic, content, cache, master, bridge, bus, node, package, worm, etc.*), various types of abbreviations (*modem, codec, bit, spam*), which are sometimes used without translation (*www, IP, USB, DVD*), derivatives with productive suffixes, the most common of which are *-er-*, lexical items formed by stem-compositions (*hardware, software, gateway, login*). Terms with international components known from other branches are the fastest to learn, while reinterpreted, complexly abbreviated derivatives are the most difficult to perceive, where folk etymology and distortion of meaning can take place.

Key words: computer term, internationalism, metaphorical transfer, abbreviation, suffix, prefix.

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ

Інна Рогальська-Якубова

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри лінгвістичної підготовки

Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-7975-7801

e-mail: iirya@ukr.net

Наталія Чепелюк

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри лінгвістичної підготовки

Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку (Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-6822-9691

Анотація. Стаття присвячена аналізу походження й значення найпоширеніших комп'ютерних термінів-англіцизмів, уживаних в українській мові. Досліджуються шляхи творення термінів в англійській мові, можливі варіанти мотивації в мові оригіналу. Серед комп'ютерних термінів в англійській мові найчастіше спостерігаються лексеми з інтернаціональними компонентами (*алгоритм, процес, периферія, вірус, троян, кіло-, мега-, тера-* тощо), терміни, утворені з загальноживаних слів шляхом метафоричного переносу (*кластер, драйвер, утиліта, трафік, контент, кеш, майстер, міст, шина, вузол, пакет, черв'як* тощо), різні види абrevіатур (*модем, кодек, біт, спам*), що подекуди використовуються без перекладу (*www, IP, USB, DVD*), деривати з продуктивними суфіксами, найпоширенішим з яких є *-er-*, лексеми, утворені за допомогою основоскладання (*hardware, software, gateway, login*). Найшвидше засвоюються терміни з інтернаціональними компонентами, відомими з інших галузей, найважче сприймаються переосмислені, складноскорочені деривати, у такому разі може мати місце народна етимологія, спотворення значення.

Ключові слова: комп'ютерний термін, інтернаціоналізм, метафоричне перенесення, абrevіація, суфікс, префікс.

Вступ. На початку XXI ст. галузю знань, що найшвидше розвивається, є комп'ютерні науки. Щороку з'являються нові винаходи, і вони повинні отримати свою назву. Тож, лексичний склад усіх національних мов світу, носії яких залучені до процесу комп'ютеризації, постійно збагачується неологізмами, що, однак, протягом 2–5 років переходять до розряду активної лексики. Ба більше, у зв'язку з глобальною залученістю населення до науково-технічного прогресу комп'ютерні новотвори детермінологізуються – втрачають ознаки термінів і використовуються як загальноживані слова.

Основна частина. Основні теоретичні питання походження, творення й розвитку української термінології досліджували такі вчені, як Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк, А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько (Д'яков & Кияк & Куделько, 2000; Панько & Кочан & Мацюк, 1994). Спробу системно проаналізувати комп'ютерну термінологію з погляду її походження здійснила А. Ніколаєва (Ніколаєва, 2002), але постійна поява технічних неологізмів, зумовлена стрімким розвитком науки й техніки, викликає необхідність подальших досліджень.

Метою статті є аналіз найпоширеніших комп'ютерних термінів-запозичень в українській мові з точки зору їх походження й творення в англійській мові. Актуальність дослідження полягає в потребі з'ясування джерел виникнення термінів, оскільки знання етимології вихідної лексеми сприяє кращому розумінню й запам'ятовуванню деривата-запозичення, допомагає уникнути спотворень, перекручувань, хибної народної етимології чужомовних слів, що залишаються для більшості українців незрозумілими, попри поширеність.

Матеріал і методи досліджень. Основними методами, використовуваними під час дослідження, є етимологічний аналіз, що дав змогу виявити інтернаціональні морфеми в складі термінів-англіцизмів, семантичний аналіз, за допомогою якого з'ясовувалося значення твірного слова, можливі варіанти переосмислень, метафоричних і метонімічних переносів. Допоміжним методом був семний і компонентний аналізи, що застосовувалися в разі необхідності виявлення додаткового конотативного забарвлення лексеми. Словотвірний аналіз дозволив з'ясувати, які способи словотвору термінів переважають в англійській мові, які морфеми є найбільш продуктивними. Досліджувалися найпоширеніші комп'ютерні терміни-запозичення.

Результати та їх обговорення. Терміни комп'ютерних наук українська мова (як і більшість інших) запозичує з англійської через те, що право авторства лексеми має народ-винахідник денотата. У більшості випадків доводиться просто завчити англіцизми та їхнє значення. Але певний шар термінів, використовуваних у галузі інформатики, програмування, кібербезпеки тощо, є інтернаціональними, що вживаються мінімум у трьох неспоріднених мовах, мають латинські чи грецькі корені й деякі фонетичні відмінності в різних лінгвістичних системах за тотожності значення (Панько & Кочан & Мацюк, 1994; Пілецький, 2004: 433).

Близько 90% комп'ютерних інтернаціоналізмів належить до міжгалузевих (наявні також у фізиці й математиці) та загальнонаукових термінів. Серед них найпоширеніші номени *алгоритм* (лат. *algorithmi* – утворено від імені арабського математика аль-Хорезмі (Семенов, 2016), тобто термін є відантропонімним іменником), *амплітуда* (утворено від лат. *amplitudo* «просторість» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.1: 68)), *паралельний* (від гр. *παράλληλος* «який іде поруч» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.4: 290)), *периферія* (від гр. *περίφεια* «околиця», що складається з префікса *περί* «навколо» й дієслова *φέρω* «несу» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.4: 349)), *процес* (від лат. *processus* «поступ, рух уперед» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.4: 614)) тощо.

У комп'ютерних науках функціонують також інтернаціональні загальнонаукові префіксоїди на позначення величин: *кіло-*, *мега-*, *гіга-*, *тера-*, *пета-*. Усі вони походять з давньогрецької мови, але не всі мали числове значення. Префіксоїд *кіло* утворений від гр. *χίλοι* «тисяча» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.2: 444); *мега* – гр. *μέγας* «великий, сильний», споріднене з лат. *magnus* «великий» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.3: 426); *гіга* – гр. *γίγας* «гігантський»; *тера* – гр. *τέρας* «чудовисько»; *пета* – гр. *πέντε* «п'ять». Мабуть, давні греки, як і давні слов'яни, вміли точно рахувати лише до тисячі (у старослов'янській мові числа позначалися буквами зі знаком «титло», найбільше число за алфавітом – 900, позначалося літерою «Ц»), більші величини мали неточні назви кількості: 10000 – тьма, 100000 – леґіон тощо (Слов'янські цифри)). Тому наступні величини, які людський розум тоді усвідомити чітко не міг, називалися просто синонімами «великий, гігантський», розташованими за принципом градації. Ще більші величини викликали страх, отже числівник 10^{12} асоціювався з чудовиськом. Випадає з ряду пояснень останній префіксоїд, утворений від грецької цифри «п'ять». Це пояснюється тим, що назви запроваджувалися до Міжнародної системи одиниць СІ поступово. У 1960 р. на XI Генеральній конференції з міри й ваги було прийнято символи й назви множників від 10^{-12} до 10^{12} з використанням традиційних найменувань, а інші створювалися науковцями штучно й додавалися пізніше.

У комп'ютерні науки з медицини був запозичений інтернаціональний термін *вірус* – з лат. *virus* «в'язка рідина, слиз, сік, отрута», споріднене з гр. *ιός* «отрута» (Етимологічний словник, 1982–1012, Т.1: 403). Такі запозичення загалом не є типовими, тут утворення нового похідного значення лексеми відбулося на основі метафоричного переносу за подібністю функцій: як в організмі живої істоти вірус завдає шкоди, так і в програмному забезпеченні. З кулінарії прийшов французький термін *мени*, що позначає «список страв», а в інформатиці це список опцій, команд; від початкового значення залишилися тільки загальне поняття «список», а прив'язка до кулінарії зникла, замінившись на комп'ютерну тематику. У цьому разі цілком достатньо було б обмежитися номеном «список», щоб уникнути асоціативного зв'язку з харчуванням.

Наявні серед комп'ютерних термінів і декілька відантропонімних та відтопонімних апелютивів. Одиниця вимірювання частоти «герц» названа на честь німецького фізика Генріха Герца, що відкрив електромагнітне випромінювання. Назва комп'ютерної шкідливої програми «троян» походить від назви міста Троя, зруйнованого греками підступним методом дарування дерев'яного коня, в якому ховалися воїни. Переосмислювалося саме значення фразеологізму «троянський кінь» – прихована підступність. Шкідлива програма також потрапляє до комп'ютера у формі легального програмного забезпечення, а потім починає свою злочинну діяльність. Відбулося метафоричне перенесення на основі подібності дії. Вважається, що першим використав цей термін у галузі кібербезпеки Деніел Едвардс.

Широко використовується в англійській мові лексико-семантичний спосіб творення комп'ютерних термінів, за якого відбувається переосмислення значення мотиваційного слова (Карпенко, 1992). У цій ситуації існує два варіанти переосмислення: 1) лексема, що вже мала у своїй структурі лексико-семантичний варіант (ЛСВ) з технічним термінологічним значенням, розширює сферу застосування на комп'ютерну термінологію; 2) лексема, що повністю належала до загальноживаного шару слів, набуває нового термінологічного значення на основі метафоричного переносу.

До першої групи можна віднести такі терміни, як *адаптер*, *контролер*, *інсталяція*, *курсор*, *девайс*, *тюнер*, *порт* тощо. Терміни *адаптер* і *курсор* мали основне номінативне значення «з'єднувальний пристрій» і «стрілка, покажчик» відповідно й належали до технічної галузі, відбулося лише розширення сфери використання, а значення залишилися подібні – «перехідний пристрій» і «індикатор на екрані, стрілка». Міжгалузеві терміни, що функціонують у суміжних терміносистемах, – це перенесені готові терміни з однієї терміносистеми в іншу з повним або частковим переосмисленням терміна та перетворенням його на міжгалузевий омонім. Такий термінотворчий прийом називають конверсією. (Ментинська, 2014: 72). Термін *контролер* мав номінативно-похідне технічне значення «регулятор», утворене від первинного ЛСВ «інспектор» шляхом метафоричного переносу за подібністю функцій, а ЛСВ комп'ютерної галузі «прилад керування» утворився від технічного значення через розширення функціонування ще на одну споріднену сферу науки. Термін *інсталяція* теж мав похідне технічне значення «установлення, проведення», похідне від «введення на посаду», і розширив сферу використання майже без зміни значення – «процес установлення програмного продукту на комп'ютері». Лексема *тюнер* мала похідне термінологічне значення в галузі радіотехніки «механізм налаштування», утворене від назви особи «налаштовувач», і почала використовуватись у комп'ютерних науках зі значенням «блок налаштування». Слово *порт* має в англійській мові три омоніми; технічний ЛСВ «отвір, прохід», що й розширив сферу використання в комп'ютерній галузі, є похідним від застарілого первинного значення «ворота» і нічого спільного з сучасним, вживаним в українській мові французьким запозиченням «ділянка берега для стоянки суден» не має.

Другу групу можуть представити терміни *адміністратор*, *форматування*, *класстер*, *драйвер*, *утиліта*, *трафік*, *контент*, *кеш*, *майстер*, *міст (bridge)*, *шина (bus)*, *вузол (node)*, *пакет (packet)*, *розбір (parse)*, *допоміжний пристрій (slave)*, *носії інформації (storage)*, *черв'як (worm)*, варваризми *Windows*, *web*. Загально-вживана лексема *адміністратор* зі значенням «управитель» набула метафоричного переносу за подібністю функцій, адже комп'ютерний адміністратор – це особа, що керує ресурсами системи, відповідає за їх модифікацію, розподіл та захист; у похідному ЛСВ залишилась навіть сема 'особа'. Нове термінологічне значення лексеми *форматування* походить від первинного ЛСВ «утворення, створення, формування», відбулося переосмислення з конкретизацією, звуженням значення, в програмуванні форматування – це «програмуване нанесення на поверхню магнітних дисків ділянок стандартної довжини (секторів) для подальшого запису файлів» (Тлумачний словник з інформатики, 2010: 580), внаслідок вказаних дій створюються, формуються умови для подальшої роботи з диском.

Полісемічний термін *класстер* – «об'єднання декількох однорідних елементів, що може розглядатися як самостійна одиниця з певними властивостями» та більш деталізовані варіанти значень зі спільною семою 'група' (Тлумачний словник з інформатики, 2010: 370) – утворився шляхом метафоричного перенесення інтегральної семи 'сукупність' усіх ЛСВ загально-вживаної лексеми: пучок, гроно, кущ, кисть; група; рій; скупчення, концентрація. Сучасне термінологічне значення лексеми *драйвер* «системна програма, що реалізує на фізичному рівні всі процеси вводу-виводу для роботи з конкретним пристроєм або яким-небудь ресурсом... Програма, що керує роботою зовнішнього пристрою (миші, клавіатури, принтера, флешпам'яті та інші)» (Тлумачний словник з інформатики, 2010: 322) утворилося шляхом метафоричного перенесення за подібністю функцій від первинного ЛСВ «водій, шофер»; як водій керує зовнішнім приладом, автомобілем, так і вказана комп'ютерна програма. Такі слова термінологізуються, позбуваючись властивої загально-вживаної лексики образності (Ментинська, 2014: 72).

Первинне значення слова *утиліта* в англійській мові – «користь, вигода», походить від латинізму з тотожним значенням. Але все програмне забезпечення корисне, а не лише ця програма. Значення сучасного терміна навіть ближче до слов'янського твірного слова «утиль» – переробка відходів. Термін *трафік* «переміщення, потік даних; обсяг передаваної інформації за одиницю часу» (Тлумачний словник з інформатики, 2010: 568) є результатом метафоризації за дією початкового значення «рух, транспорт». Аналогічно утворилися й терміни *контент* («об'єм, зміст» – «інформаційне наповнення веб-ресурсів») та *майстер* (від «господар, хазяїн»).

Терміни *кеш*, *міст (bridge)*, *шина (bus)*, *носії інформації (storage)* виникли шляхом метафоричного перенесення за функцією: як у схованку, склад можна покласти певні речі для зберігання, так і оперативна пам'ять зберігає дані; міст сполучає два береги річки й поєднує кілька мереж в одну велику; автобус (скорочено *bus*) забезпечує взаємодію між людьми різних населених пунктів і комп'ютерна шина забезпечує передачу даних і сигналів між процесором та іншими блоками комп'ютера; як на складі щось зберігається, так і носій інформації призначений для її зберігання. Завдяки метафоричному перенесенню за зовнішньою подібністю утворено терміни *вузол (node)*, *пакет (packet)*: у ботаніці, з якої походить слово, вузол – місце приєднання паростка до гілки, у комп'ютерних науках – точка приєднання до мережі; і в первинному, і в похідних значеннях лексеми *пакет* інтегральною семою є 'сукупність'.

Шляхом метафоричного перенесення за подібністю функції утворився термін *допоміжний пристрій (slave)*, проте незвичним для слов'янських мов є використання в ролі твірного слова з різко негативним конотативним забарвленням, ми не переклали буквально *раб*, а замінили на нейтральний термін, що передав основну семантику. Для американців негативне емоційне навантаження слова не має значення під час метафоричного перенесення за подібністю, до того ж у новоствореному терміні негативного відтінку немає. Аналогічно було утворено й термін *черв'як (worm)*: у наївній картині світу людини черв'як – створіння, що завдає шкоду (у науковій – це клас істот з певними ознаками); відбулося перенесення назви на шкідливу самовідтворювальну програму, яка погіршує роботу комп'ютера; негативна конотація наявна як у твірному, так і в похідному слові. Американська терміносистема, як і науковий стиль загалом, допускає такі лексеми, тому під час перекладу іноді буває необхідна стилістична адаптація (Бондар, 2011: 84). «Одна і та сама стилістична риса може різною мірою виявлятися в кожній з мов, та її присутність в оригіналі ще не означає, що вона може бути просто передана в тексті перекладу» (Кунцевич, 1999: 164). А тому стилістична адаптація – це один з механізмів перекладу, який необхідно враховувати. В українській мові, наприклад, доцільніше застосовувати термін *допоміжний пристрій*, а не *раб*.

Варваризми *Windows* і *web* виникли за допомогою метафоричного переносу за подібністю форми, зовнішнього вигляду: операційна система *Windows* підтримує графічний інтерфейс взаємодії з користувачем на основі зображень, зовні схожих на вікна; схема світової мережі нагадує павутину. Термін *Windows* зустрічається в кириличних текстах тільки як варваризм, тобто написаний латиницею, і ніколи не перекладається словом «вікна», яке не має в українській мові термінологічного значення. А *web* останнім часом усе частіше фіксується транслітерацією *веб*, іноді замінюється лексемою «мережа», але не «павутина»; останнє слово має виражену розмовну семантику й у науковому стилі недопустиме, оскільки може надати іронічну конотацію.

Серед морфологічних способів творення термінів найпоширенішими є суфіксація *-er-* та основоскладання. За допомогою суфікса *-er-* утворюються переважно віддієслівні й відіменникові іменники зі значенням особи (*user* – користувач від *use* – користуватися, використання; *provider* – особа чи організація,

що забезпечує комп'ютерними послугами, від *provide* – забезпечувати) чи приладу (*computer* від *compute* – вираховувати, отже, первинно комп'ютер – рахункова машинка; *decoder* – дешифратор від *decode* – розшифровувати; *scanner* – пристрій введення зображення від *scan* – шукати, опитувати; *router* – маршрутизатор, пристрій для поєднання кількох мереж від *route* – маршрут, курс, шлях, дорога; *server* – комп'ютер чи програма, що забезпечує функціонування мережі, від *serve* – служити, обслуговувати). Віддіслівні іменники є необхідним знаряддям мовного ущільнювання наукового тексту й узагальнювання виражених у ньому думок. Вони стають опорами, на яких тримається та властивість сконденсованого наукового викладу, яку в лінгвостилістиці називають “іменний характер наукового стилю” (Пілецький, 2004: 429).

Префіксація в англійській термінології зустрічається значно рідше. Наприклад, префікс *dis* у слові *display* позначає протилежність, а корінь *plouir* походить з давньофранцузької мови й має значення «згоряти, складати», отже, вся лексема позначає процес розгортання, відображення на екрані (Online Etymology Dictionary). З англійським сучасним словом *play* пов'язувати значення терміна не можна, оскільки тут має місце міжмовна омонімія. Інтернаціональний префікс латинського походження *inter-* зі значенням «між, серед» подекуди додається до англійських коренів: *Internet* – всесвітня мережа, тобто мережа між усіма людьми; *interface* – первинно, межа між двома взаємопов'язаними системами.

У англійських термінах, утворених методом основокладання, традиційно немає сполучних голосних (Crystal D., Potter S.); внаслідок поєднання двох коренів виникає нове слово зі значенням, не обов'язково тотожним сумі значень твірних основ. У термінах *hardware*, *software*, *firmware* другий корінь має значення «вироби, товари», слова *hard* і *soft* є антонімами й означають відповідно «твердий, жорсткий» і «м'який, гнучкий». У комп'ютерній терміносистемі *hardware* – це матеріальна частина комп'ютера, його технічне забезпечення, тобто процесор, пам'ять, монітор, дискові пристрої тощо. А *software* – це стандартне програмне забезпечення комп'ютера. Отже, відбулося переосмислення значень перших коренів: складові частини комп'ютера дійсно є твердими на дотик виробами, тоді як програмне забезпечення взагалі віртуальне, а не матеріальне, його назвали словом *soft* лише як протилежність поняттю *hard*. *Firmware* – програмне забезпечення, що міститься в постійному запам'ятовувальному пристрої комп'ютера; корінь *firm* означає «міцний, твердий, стійкий». Тут, мабуть, набуло переосмислення переносне значення лексеми: дані, розташовані на вказаному пристрої є постійними, тобто стійкими, «міцними».

Загальнотехнічний термін *gateway* – шлюз – складається з двох коренів, що означають «ворота» й «дорога»; утворене в такий спосіб загальноживане слово має значення «підворіття» – буквально, ворота, через які йде дорога. Відбулося метафоричне перенесення за подібністю функції з загальноживаного значення на технічний термін, що й поширив своє використання в комп'ютерних науках. Термін *network* теж складається з двох коренів зі значеннями «мережа» й «виріб» і має семантичну надлишковість з точки зору української мови, де першого кореня цілком достатньо для розуміння поняття.

Складеним з повнозначного й службового слів є термін *login*, що виник ще за часів вітрильного мореплавства. Іменник *log* має значення «колода». Щоб визначити швидкість судна, колоду, прив'язану до мотузки, пускали вільно пливати позаду корабля, доки мотузка не ставала натягнутою. Через деякий час, зазвичай за годину, колоду витягували й рахували кількість вузлів, утворених за цей період (тому й досі вимірюють швидкість суден вузлами). Кількість вузлів на мотузці записувалася в книзі, відомій як *logbook*, або журнал. Процес записування називався *logging in* – «вхід». А під час закривання журналу реєстрації відбувалася протилежна дія – «вихід» (найчастіше приєднання *out* в англійській мові означає вихід за межі чогось).

Термін почав використовуватися для будь-якої ситуації, коли треба було щось враховувати. Тоді уповноважена особа відкривала журнал реєстрації, здійснювала «вхід» і ставила в журналі підпис із зазначенням часу початку запису. Коли ж вона завершувала запис і закривала журнал, відбувався «вихід» – *logged out*. Наразі терміни використовуються також у галузі комп'ютерних технологій: щоб розпочати роботу на електронному пристрої, потрібно «увійти», зробити “*log in*”, а після завершення операції – здійснити «вихід», “*log out*”.

Дуже поширеним в англійській мові на сучасному етапі є такий спосіб творення слів, як аббревіація. За частотою використання переважає ініціальна буквенна аббревіація, за якої терміни утворюються поєднанням початкових букв слів, букви в новоствореному слові вимовляються як в алфавіті. Наприклад, *www* (*world wide web* – *всесвітня павутина*), *IP* (*Internet Protocol* – *протокол міжмережевої взаємодії*), *USB* (*Universal Serial Bus* – *універсальна послідовна шина*), *DVD* (рання назва *Digital Video Disk* – *цифровий відеодиск*, що означала *цифровий диск тільки для відеозапису*; пізніше *Digital Versatile Disk* – *цифровий універсальний [багатофункціональний] диск*), *AC / DC* (*Alternating Current* – *змінний електричний струм*; *Direct Current* – *постійний струм*).

Серед комп'ютерних термінів є також утворені способом ініціальної звукової аббревіації, за якої слова творяться поєднанням початкових звуків усіх лексем, що входять до складу термінологічного словосполучення. Новостворена аббревіатура вимовляється як слово, наприклад, *random access memory*, *RAM* «оперативний запам'ятовувальний пристрій, ОЗП» і *read only memory*, *ROM* «постійний запам'ятовувальний пристрій, ПЗП». Такий спосіб аббревіації доцільний у тому випадку, коли наявні приголосні з голосним у середині, тобто аббревіатура евфонічна для вимови.

Значно рідше трапляється почастинна аббревіація, за якої поєднуються усічені частини двох або більшої кількості слів. Так утворено термін *Wi-Fi* (*Wireless Fidelity* – *безпроводне пересилання даних*), обидва слова усічені після двох перших літер; *modem* (*modulator/demodulator* – *пристрій для перетворення цифрових*

сигналів на акустичні й навпаки) (Kids & Computers); *codec* (*coder/decoder* – кодування/декодування, механізм для перетворення вихідного відео- або звукового аналогового сигналу в стислу цифрову форму й назад).

Для англійської мови актуальним є також телескопічний спосіб абрєвіації, майже відсутній в українській мові. Він полягає в тому, що нове слово утворюється поєднанням початкової частини першого слова й кінцевої частини другого слова. Прикладами є терміни *bit*, *byte*, *spam*. Термін *bit* утворений з двох перших літер першого слова й останньої літери другого слова в словосполученні *binary digit* – двійковий знак, двійковий розряд. Назва пов'язана з тим, що мінімальна одиниця представлення інформації в комп'ютерній техніці здатна приймати тільки два значення – 0 і 1 (Тлумачний словник з інформатики, 2010: 270; 10 Origins of Common Internet Terms). Лексема *byte* позначає одиницю вимірювання кількості інформації. Є припущення, що термін утворений вченим Вернером Бухгольцем у 1956 році зі слів *by eight*, оскільки один байт складається з восьми бітів (восьми двійкових розрядів), поєднанням двох літер першого слова, останньої літери другого слова й додаванням *e* відповідно до правил англійської мови. Термін *spam* утворений з двох перших літер слова *spice* «спеція» і двох останніх літер слова *ham* «шинка», буквально значення – шинка зі спеціями. Відбулося переосмислення переносного значення на основі подібності змісту: користувачі інтернету називають спамом безглузді повідомлення або повідомлення рекламного чи комерційного змісту, що розсилається безлічі адресатів, для яких вони є небажаними.

Вкрай рідко можна зустріти терміни, утворені методом усічення за зразком абрєвіації, тобто таким способом, за якого мотиваційне слово усікається без збереження його морфемної структури. Зазвичай так творяться сленгові слова. Термін *boot* «завантаження комп'ютера» – це насправді усічена форма від *bootstrap* «початкове завантаження»; слово первинно позначало маленький шматочок шкіри чи тканини у верхній частині чобота, за який можна було взятися й легко вдягнути чобіт. Взувшись, людина починає свою постійну роботу, так і комп'ютер, після завантаження починає працювати. Відбулося подвійне метонімічно-метафоричне перенесення: ремінець став уособлювати початок роботи, а потім це значення, переосмислившись, поширилося на комп'ютерну сферу.

Висновки. Отже, терміносистема комп'ютерної галузі постійно збагачується новотворами, що виникають внаслідок переосмислення значення загальноживаних лексем, а також за допомогою морфологічних методів, серед яких в англійській мові переважає абрєвіація. У перспективі можна провести експеримент для з'ясування, чи допоможе розуміння етимології термінів краще засвоїти англіцизми, уникнути помилок під час їх використання. Особливо це стосується процесу навчання майбутніх фахівців з програмування, кібербезпеки та інших комп'ютерних наук. За позитивного результату можна буде на заняттях звертати увагу на походження, спосіб творення термінів-запозичень.

Список використаних джерел:

1. Бондар Л.А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою *Філологічні студії. Структура і семантика мовних одиниць*. 2011. Вип. 6. С. 81–87.
2. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім “КМ Academia”, 2000. 218 с.
3. Етимологічний словник української мови: В 7 т./ Ред. кол. : О.С. Мельничук (гол. ред.), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–7.
4. Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 3–10.
5. Кунцевич В.Н. Грамматические трудности перевода. Минск : МГЛУ, 1999. 190 с.
6. Ментинська І. Лексико-генетичні особливості сучасної комп'ютерної термінології *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 71–74.
7. Ніколаєва А.О. Структурно-семантична характеристика термінології програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації : Автореф. ... дис. канд. філол. наук:10.02.01. Харків, 2002. 20 с.
8. Пасько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.
9. Пілецький В. Сучасний український термін (проблеми збереження національномовної самобутності) *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч.І. С. 422–437.
10. Семёнов А.Л. Алгоритм. Большая российская энциклопедия. Электронная версия (2016). URL: <https://bigenc.ru/mathematics/text/1810305>.
11. Слов'янські цифри: крок у історію: URL: <http://urok.pp.ua/novini-ta-susplstvo/441-slovyansk-cifri-krok-u-storyu.html>.
12. Тлумачний словник з інформатики / Г.Г. Півняк, Б.С. Бусигін, М.М. Дівізінюк та ін. Дніпро : Нац. гірнич. ун-т, 2010. 612 с.
13. 10 Origins of Common Internet Terms: URL: <https://listverse.com/2011/08/06/10-origins-of-common-internet-terms/>.
14. Crystal D., Potter S. English language: <https://www.britannica.com/topic/English-language>.
15. Kids & Computers. Computer Terminology: URL: <https://www.vanderbilt.edu/AnS/physics/brau/KC/Computer%20terminology.html>.
16. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>

References:

1. Bondar L.A. (2011) Mekhanizmy perekladu anhliys'kykh terminiv-novoutvoren' ukrayins'koyu movoyu [Mechanisms of translation of English terms-neoplasms into Ukrainian]. *Filolohichni studiyi. Struktura i semantyka movnykh odynits'.* *Philological Studies. Structure and semantics of linguistic units*, 6, 81-87 [in Ukrainian].
2. D'yakov A.S., Kyyak T.R., Kudel'ko Z.B. (2000) Osnovy terminotvorennya: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]. K.: Vyd. dim “KM Academia” [in Ukrainian].

3. Mel'nychuk O.S., Bilodid I.K., Kolomiyets' V.T., Tkachenko O.B. (1982-2012). Etymolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: V 7 t. AN URSS. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni [The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: In 7 vols. Academy of Sciences of the USSR. Institute of Linguistics. O.O. Potebni]. K.: Naukova dumka, T. 1-7 [in Ukrainian].
4. Karpenko YU.O. (1992) Synkhronichna sutnist' leksyko-semantychnoho sposobu slovotvoru [Synchronic essence of lexical-semantic way of word formation]. *Movoznavstvo. Linguistics*. 4, 3-10 [in Ukrainian].
5. Kuntsevich V.N. (1999) Grammaticheskiye trudnosti perevoda [Grammatical difficulties of translation]. Minsk: MGLU [in Russian].
6. Mentyn's'ka I. (2014) Leksyko-henetychni osoblyvosti suchasnoyi komp'yuternoyi terminolohiyi [The lexico-genetic features of modern computer terminology]. *Visnyk Nats. un-tu «L'viv's'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi»*. *Bulletin of the National Library of Ukraine University of Lviv Polytechnic. Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, 791, 71–74 [in Ukrainian].
7. Nikolayeva A.O. (2002) Strukturno-semantychna kharakterystyka terminolohiyi prohramuvannya, komp'yuternykh merezh ta zakhystu informatsiyi : Avtoref. ... dys. kand. filol. nauk:10.02.01. [Structural and semantic characteristics of programming terminology, computer networks, and information security]. *Extended abstract of candidate's thesis*. KH. [in Ukrainian].
8. Pan'ko T.I., Kochan I.M., Matsyuk H.P. (1994) Ukrayins'ke terminoznavstvo [Ukrainian Terminology]. L'viv: Svit [in Ukrainian].
9. Pilets'kyy V. (2004) Suchasnyy ukrayins'kyy termin (problemy zberezheniya natsional'nomovnoyi samobutnosti) [Modern Ukrainian term (problems of preservation of national linguistic identity)]. *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya filolohichna. Visnyk of Lviv National University. The series is philological*, 34, I, 422-437 [in Ukrainian].
10. Semonov A.L. (2016) Algoritm. Bol'shaya rossiyskaya entsyklopediya. Elektronnyaya versiya (2016) [Algorithm. Great Russian Encyclopedia. Electronic version]: <https://bigenc.ru/mathematics/text/1810305> [in Russian]
11. Slov'yans'ki tsyfry: krok u istoriyu [Slavic figures: a step into history]: <http://yrok.pp.ua/novini-ta-susplstvo/441-slovyansk-cifri-krok-u-storyu.html> [in Ukrainian].
12. Pivnyak H.H., Busyhin B.S., Divizynuk M.M. (2010) Tlumachnyy slovnyk z informatyky [Informatics Dictionary]. Dnipro: Nats. hirnych. un-t [in Ukrainian].
13. 10 Origins of Common Internet Terms: <https://listverse.com/2011/08/06/10-origins-of-common-internet-terms/>
14. Crystal, D. & Potter, S. English language: <https://www.britannica.com/topic/English-language>
15. Kids & Computers. Computer Terminology: <https://www.vanderbilt.edu/AnS/physics/brau/KC/Computer%20terminology.html>
16. Online Etymology Dictionary: <https://www.etymonline.com>

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.10>

METODOLOGIA WYBORU TERTIUM COMPARATIONIS DO BADANIA KATEGORII DEMINUTYWNOŚCI W RÓŻNYCH JĘZYKACH INDOEUROPEJSKICH

Olha Romanenko

*aspirantka Katedry Filologii Germańskiej i Ugrofińskiej imienia profesora G.G. Poczepcowa
Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Lingwistycznego (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-4490-5533

e-mail: donnaolga@ukr.net

Adnotacja. W artykule dokonano przeglądu metodologii wyboru tertium comparationis do badania kategorii deminutywności w różnych językach indoeuropejskich. Przedstawiono podstawowe podejścia do wyboru podstawy dopasowywania w językoznawstwie kontrastowym. Wyjaśniono językową naturę wyboru tertium comparationis kategorii deminutywności w zestawieniu międzyjęzykowym, którą można interpretować na podstawie charakteru cechy kategoryzowanej. Zbadano cechy kategoryjne, które mają charakter uniwersalny i mogą stanowić solidną podstawę zestawienia, zapewniając dwustronne podejście do badania zjawisk językowych. Należy zauważyć, że kategoria deminutywności może być wyrażona na wszystkich poziomach językowych: fonologicznym, gramatycznym, leksykalno-semantycznym i poznawczym. Zbadano podstawy zestawienia pod względem ekspresji formy i treści, a także na poziomie funkcjonalnym. Szczególną uwagę zwrócono na definicję tertium comparationis na poziomie funkcjonalnym, zbadano strukturę funkcjonalno-semantycznego pola deminutywności.

Słowa kluczowe: tertium comparationis, metodologia, mapowanie, deminutywność, kategoria, pole funkcjonalno-semantyczne.